

Семантика оцінних антропонімів в портретних описах персонажів (на матеріалі творів іспанських письменників XIX-XX століть)

Н. В. Бохун

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: gordienko2004@ukr.net

Paper received 20.10.16; Accepted for publication 01.11.16.

Анотація. В статті досліджуються семантико-стилістичні особливості антропонімів у портретних описах персонажів. Окреслено специфіку власної назви в іспанських художніх творах XIX-XX століть. Проаналізовано антропоніми як інтертекстуальні алюзії. Запропоновано класифікацію антропонімичних алюзій залежно від інформаційної значущості антропоніма. Досліджено соціально-стилістичну функцію антропонімів у портретах персонажів. З'ясовано вплив конкретної прагматичної установки автора на вибір образних найменувань літературних героїв.

Ключові слова: власна назва, антропонім, інтертекстуальна алюзія, номінація, соціально-стилістична функція.

У сучасній лінгвістиці спостерігається значний інтерес до проблем ономастики, тобто вивчення власних імен, зокрема антропонімів, які займають особливе місце в українській, іспанській та взагалі у будь-якій мові світу. Правильне сприйняття, оцінювання та інтерпретація інформації є неможливими без знання певного набору власних імен та їх функцій у мові та тексті. Імена відомих особистостей, літературних персонажів складають значний пласт знань, необхідних для усвідомлення та оцінки культури того чи іншого народу. Теоретична та емпірична частина дослідження семантичної структури та значення власних імен базується на працях А.В. Беспалової, В.І. Болотова, В.Д. Бондалетова, С.М. Верещагіна, Л.В. Гнаповської, Є.Ф. Даниліної, І.Г. Добродомова.

Актуальність даної наукової розвідки зумовлена лінгвокультурологічним підходом до вивчення семантико-словотвірної і функційно-стилістичної потенціалу оцінних антропонімів, які формують значний шар іспанського антропонімікону. Такий ракурс дослідження розкриває роль оцінних антропонімів у реконструюванні фрагментів іспанської ціннісної картини світу, пов'язаних зі стереотипами та пріоритетами мовців у процесі надання імені. **Об'єктом дослідження** є портретні описи персонажів іспанських художніх творів XIX-XX століть. **Предметом дослідження** є семантико-стилістичні особливості антропонімів. У роботі комплексно використовувалися ряд методів, що дозволило підвищити результативність аналізу й здійснити цілісне дослідження матеріалу. Метод лінгвістичного спостереження та опису використано для класифікації ономастичних одиниць, а також для інтерпретації їх семантико-стилістичних та функціональних особливостей. Метод дедуктивного аналізу використано для підтвердження висунутих на основі практичного матеріалу теоретичних узагальнень. **Наукова новизна проведеного дослідження** полягає у тому, що у ньому по-новому здійснюється підхід до аналізу понятійної суті та семантики оцінних антропонімів у творах іспанських письменників XIX-XX століть.

Створюючи портрет персонажів кожен автор використовує різні лексичні та мовностилістичні засоби, які передають його ставлення до дійових осіб (у формі оцінок їх зовнішності та поведінки, виражених як у мові оповідача, так і у висловлюваннях персонажів). Виразна оцінність та емоційна забарвленість

як характерна риса іспанської номінативної системи знаходить своє відображення, перш за все, в сфері образних найменувань людини. Серед засобів, які використовують іспанські письменники XIX-XX століть в номінаційних цілях розглянемо власні назви-антропоніми, що характеризують фізичні та моральні якості людини. Ми поділяємо точку зору, згідно з якою термін "номінація" може вживатися в динамічному аспекті, означаючи процес найменування, і в статичному, позначаючи саме найменування [2, с. 232]. Власна назва героя під час розгортання подій в тексті може набувати різних форм, насичених певним змістом та символікою. Особливості функціонування власної назви в художньому творі коментує Н.Д. Арутюнова: "[...] після закріплення за людиною, номінація починає набирати силу: вона створює свій образ особи, з якою не завжди може ототожнюватися реальність [...]. Оточена багатьма, ледь відчутними конотаціями, окутана нитками, що пов'язують її з різними семантичними зонами, номінація здійснює глибокий вплив на розум та на уяву" [1, с. 69].

Розглянемо портрет короля Наварри в творі "La corte de los milagros" Р. дель Вал'е Інклана:

Este Rey de Navarra, quimérico y perdulario, era en verdad un gran señor, rama primogénita de Alfonso X el Sabio [...]. En este momento isabelino, su edad no pasaría de los cincuenta: indulgente, con una magnánima y desdeñosa comprensión de todos los pecados, no se pasmaba de nada [...]. Los amigos de aquella tertulia recordando alguna de sus fantasías, le llamaban siempre Rey de Navarra. Paco Cembrano, viejo cínico, de pintoresca labia, con un dejo de jugador del mus, le llamaba simplemente Monarca. El cura Regalado, cuando tenía cuatro copas, le decía César Imperador. Otros, Majestad. Por su nombre, ninguno le llamaba [5, p. 154].

Продуктивним способом створення цілісного уявлення про образ персонажа в такій портретній характеристиці є номінація за допомогою прізвиськ: *este Rey de Navarra* – "цей наваррський король", *Monarca* – "Монарх", *César Imperador* – "Цезар Імператор", *Majestad* – "Величність". Наведені антропонімичні найменування є результатом конкретної прагматичної установки автора, мають своє функціональне текстове навантаження, свою "сферу впливу" на формування образу героя та характеризують об'єкт висловлення. Кожен представник певного прошарку (*los amigos de tertulia* – "друзі на вечірці", *Paco Cembrano, viejo*

cínico, de pintoresca labia, con un dejo de jugador del mus – “циничний, красномовний старий чоловік, гравець у карти Пако Сембрано”, *el Cura Regalado* – “священник Регаладо”), згадуючи та звертаючись до героя, дає йому своє ситуативно-зумовлене найменування: *El Cura Regalado, cuando tenía cuatro copas le decía César Imperador* (“Священник Регаладо, коли випивав декілька чарок, називав його Цезарем Імператором”). За словами Ю.С.Степанова, “власне ім’я індивіда є прямим позначенням цього індивіда та непрямым позначенням іншого індивіда, який позначає першого” [4, с. 234]. Таким чином, Р. дель Вал’є Інклан, описуючи короля, надає читачеві чітку та узгоджену інформацію про нього та про його оточення. Якісні прикметники у функції епітета, які у даному разі доповнюють портретну характеристику “наваррського короля”: *quimérico* – “хімерний”, *perdulario* – “неакуратний”, *indulgente* – “поблажливий”, виконують оцінну функцію, що виражає негативне ставлення до своїх героїв.

Специфічною рисою портретів персонажів у реалістичних романах Б.Переса Гальдоса “*Doña Perfecta*” та “*Zaragoza*” є **алюзивний антропонім**, який потенційно містить в собі певний обсяг асоціацій з різними елементами культури (фонові знання носіїв мови та культури), що естетично, змістовно й емоційно збагачують сприйняття репрезентованої дійової особи. Під алюзією ми розуміємо не лише інформативні елементи, запозичені з письмових текстів-оригіналів, але й також словесні образи, які викликають асоціації з творами інших видів мистецтва [3, с. 5]. За нашими спостереженнями роль алюзій досить часто беруть на себе антропоніми. Це пояснюється наявністю у власних назв більшої кількості емоційно-стилістичних варіантів, необхідних для алюзій, чим у невластних назв. Відомо, що іспанські власні імена взагалі відзначаються тим, що вони такі, що “го-ворять”. Наприклад, *Perfecta* – “Довершеність”, *Mer-cedes* – “Люб’язність”, *Penitenciario* – “Духовник”, тощо. Саме вони наповнені додатковим змістом, що виступає як алюзія, частина повної характеристики образу.

При розгляді антропоніма як інтертекстуальної алюзії в художньому тексті слід зважати на те, що власна назва має два прояви: як словникова одиниця і як позначення конкретної особи. Власна назва як словникова одиниця семантично має менший набір ознак. Ці ознаки пояснюють сферу вживання даної власної назви. Таким чином, вже входячи в художній текст, власна назва перебуває під впливом екстенціонального фактору. Так, власна назва може вказувати на національність, соціальний статус; фонетична чи словотворча форма власної назви може бути спрямованою на формування у читача ставлення до її носія.

Функціонуючи в мові, власна назва наповнюється змістом, починає викликати асоціації з безліччю ознак, причому для кожного реципієнта цей набір ознак буде індивідуальним. На семантичне наповнення власної назви впливає також проекція минулих контекстів, включаючи алюзивне використання. Отже, алюзія є формою реалізації культурної пам’яті людства і відіграє важливу роль в стилістичному та естетичному сприйнятті тексту. На декодування антропонімічної алюзії здійснює особливий вплив варіатив-

ність інтерпретації художнього тексту. Якщо читачі є сучасниками і співвітчизниками автора, то їхнє сприйняття алюзії буде в певній мірі однаковим. Часова та просторова дистанції підсилюють розбіжності в тезаурусах читачів і автора твору, і відповідно, в сприйнятті алюзії зокрема, і твору в цілому.

Залежно від інформаційної значущості антропоніма нами виокремлено різні види антропонімічних алюзій у портретних характеристиках реалістичних романів XIX століття:

– **індивідуалізовані інтернаціональні алюзії**, коли особливі прикмети нових персонажів корелюють з манерами та діями відомих літературних героїв, запозичених з прецедентних текстів (текстів-оригіналів). Так, наприклад, ім’я дона Жуана через сталі асоціації з певними вчинками, особистими якостями персонажа зберігає інформацію про чоловіка-залицяльника. Алюзивний антропонім Б.Переса Гальдоса – Хуан Теноріо без спеціальних коментарів з боку автора твору активізує риси такої “оригінальної” (*aquel fue de los más originales*) людини у наведеному портретному описі: *Pero lo más singular en D. Juan Tafetán era su afición a las muchachas guapas. El mismo, cuando no ocultaba su calvicie con sus seis pelos llenos de pomada, cuando no se teñía el bigote, cuando andaba derecho y espigado por la poca pesadumbre de los años, había sido un Tenorio formidable. Oírle contar sus conquistas era cosa de morirse de risa, porque hay Tenorios de Tenorios, y aquel fue de los más originales* [6, p. 92].

У функції офіційного іменування антропонім може виступати в поєднанні з різними покажчиками соціальної приналежності його носія. Для літературних онімів ідентифікаторами можуть бути також слова, розташовані праворуч або ліворуч від імені, завдяки яким розкривається образ персонажа. У наведеному прикладі *Don (Juan Tafetán)* відносяться до розряду соціально-дистантних. Його етимологія має латинське походження *dominus*, що означає «пан», «господар» і вказує на аристократичне походження персонажа.

Розглянемо іншу **індивідуалізовану інтернаціональну алюзію** в портретній характеристиці дона Хуана Тафетана:

Con su carilla bermellona, su bigote teñido de negro, sus ojuelos vivarachos, su estatura mezquina, su pelo con gran estudio peinado para ocultar la calvicie, D. Juan Tafetán presentaba una figura bastante diferente de la Antinoo, pero era muy simpático, tenía mucho gracejo y felicísimo ingenio para contar aventuras graciosas [6, p. 92].

Серед прикметників, які дають оцінку зовнішності героя з точки зору його відношення до естетичного ідеалу, немає таких, які б характеризували досконалу чоловічу фігуру. Маленький зріст (*estatura mezquina*), лисина (*calvicie*), пофарбовані вуса (*el bigote teñido de negro*) підкреслюють кумедний вигляд Тафетана. Автор зазначає, що його героєві “далеко” до Антіноя в плані зовнішності. Алюзивний антропонім Б.Переса Гальдоса – Антіной активізує риси фізично привабливого юнака, яким був раб римського імператора Адріана, що відзначався міцною статурою, широкими плечима, досить тонкими руками, круглим обличчям, повними щоками, пухкими губами, великим носом та прямими бровами.

Ниценаведена *індивідуалізована інтернаціональна алюзія* в романі “Zaragoza” Б.Переса Гальдоса несе в собі співвіднесеність іспанського персонажа Кандіоли із венеціанським купцем Шекспіра на ім'я Шейлок, описаного англійським письменником у п'єсі “Венеціанський купець”, який відзначався в плані зовнішності тим, що носив руду бороду:

Candiola no tenía barbas; llevaba el rostro, según la moda, completamente rasurado, aunque la navaja no entraba en aquellos campos sino una vez por semana. Si don Gerónimo hubiera tenido barbas, le compararía por su figura a cierto mercador veneciano [7, p. 64];

– *ідеалізовані національні алюзії*, коли окремі прикмети персонажа поза широким контекстом культури, її конкретно-історичними особливостями важко уявити. Так, наприклад, присутність блідості була майже обов'язковою в літературних жіночих портретах ХІХ століття. Тому словесний портрет доньки доні Перфекти – Росаріто, містить алюзії на відомих персонажів новел: *Enriqueta* та *Julia* – тендітних, блідолиць, яких наслідували представниці жіночої статі епохи літературної діяльності Б.Переса Гальдоса: *Era Rosarito una muchacha de apariencia delicada y débil, que anunciaba inclinaciones a lo que los portugueses llaman saudades. En su rostro fino y puro se observaba algo de la pastosidad nacarada que la mayor parte de los novelistas atribuyen a sus heroínas, y sin cuyo barniz sentimental parece que ninguna Enriqueta y ninguna Julia pueden ser interesantes* [7, p. 64].

Таким чином, будучи засобом створення портретів героїв, алюзії, які використовує Б.Перес Гальдос, містять у собі асоціації з різноманітними елементами культури, що склались задовго до створення твору, та виконують при цьому важливі змістові та ідейно-естетичні функції. Для адекватної інтерпретації алюзій у творах Б. Переса Гальдоса важливу роль має естетична функція соціокультурного фону.

Конструктивна, текстоформуюча функція антропоніма, а також характер реалізації його інформативно-семантичного змісту визначаються розташуванням даної номінації у структурі художнього твору. Гетерогенна, неоднорідна структура художнього твору виявляє різноаспектну специфіку ужитку антропонімічних найменувань, які слугують засобами позначення (інтродукції або ідентифікації) певних дійових осіб у різних ситуаціях.

Іспанські письменники другої половини ХХ століття для створення портретів персонажів залучають антропоніми, поглиблюючи змістову насиченість образу. Про це свідчать приклади, в романах А. Гали, Р. Монтеро, Х. Мадрида:

Era la persona más horrorosa que había visto en mi vida. La llamaban Muley por burla porque Muley quiere decir “señor” [8, p. 70].

У даному разі найменування *Muley* має пояснюючий інформативний компонент *señor* який несе у собі виключно авторську інформацію з іронічною прагматикою та розкриває ставлення інших персонажів до головного героя твору.

Проілюструємо інший приклад: *Yusuf [...] fue el hermano mayor de mi padre. Mayor en todos los sentidos, porque era tan grande que no lo vi entero de una vez jamás. Altísimo y redondo, le llamaban, por descontento,*

el Gordo: decían que para distinguirlo de otros Yusuf de la familia, pero la verdadera causa saltaba a la vista. Estaba siempre recostado, hasta para dormir, porque si se tumbaba del todo no podía respirar, y tampoco podía enderezarse luego. [8, p. 70].

В цьому досить гіперболізованому описі найменування прізвисько *el Gordo* має негативні конотації. Прикметники на позначення структури тіла людини *altísimo y redondo, tan grande, mayor en todos los sentidos*, ужиті з оказіональним найменуванням *El Gordo*, сприяють створенню портрета велетенської, повної та незграбної людини.

У творах іспанських авторів є випадки, коли власні імена героїв мають цілий ряд індивідуалізованих позначень, які несуть в собі характеризуючу та соціальну функцію: *Una vez coincidí con una de estas ancianas volanderas en el ascensor de no sé que aeropuerto [...] Era una pizca de persona, una mínima momia de boca desdentada y con ojos encapotados por el vello lluvioso de la edad* [9, p. 147].

Найменування *una pizca de persona; una mínima momia de boca desdentada y con ojos encapotados por el vello lluvioso de la edad* характеризують жінку похилого віку і, разом із тим, є інтенсифікаторами іронічного ефекту, до якого вдається автор при репрезентації дійової особи. У портретній характеристиці не називається ім'я жінки, що дозволяє читачеві ідентифікувати цей художній образ з тою чи іншою реальною особою “в літах”. Така номінація виконує соціальну функцію.

Деякі персонажі творів іспанських письменників другої половини ХХ століття описані без згадування їх власного імені. Вони представлені метонімією: *el de los ojos mal puestos, el del bigotito* – описово, або називаються окремим словом – *individuo, tío, tipo, sujeto*:

Lo primero que vio fue a Raúl que la miraba con cara de adulado. Después, a un individuo alto y moreno con un abrigo gris oscuro y guantes negros que agarraba a su marido del brazo. En la otra mano, el individuo llevaba una pistola [10, p. 126].

El sujeto que aquella noche entró en el bar, no preguntó nada [10, p. 9].

¡Dios Santo! – exclamó el de los ojos mal puestos [10, p. 137].

Debajo venía una pequeña foto de carné: un tipo joven, moreno, con aspecto campesino, no desagradable en sus facciones [...] [10, p. 147].

За допомогою такої номінації сучасні іспанські письменники ХХ століття виражають свою позицію: оповідач може повідомити про події та людей, яких він описує, лише те, що він особисто бачить в даний момент, і те, що в силу сюжетної необхідності може сказати про себе сам персонаж. Герої, названі *individuo, tipo, tío, sujeto*, не наділені в текстах всебічною інформацією про їхнє життя, характер, не зображена їх зовнішність. Під час репрезентації дійових осіб іспанські автори можуть давати їм назву, в яку входить та чи інша портретна деталь (обличчя, вуса, очі тощо), яка в поєднанні з прикметниками несе в собі різні оцінні характеристики героїв. Тобто, портретна деталь в номінації має денотативну роль:

– Lo pensó mejor y no escribió a sus cómplice – dijo el del bigotito [10, p. 115].

– *¿Cuándo llamará Lucio? – preguntó el del cara de hurón* [10, p. 117].

– *¿Qué estás diciendo? – dijo el de los ojos extraños* [10, p. 138].

Зосереджуючи увагу на окремих зовнішніх деталях під час номінації, автор акцентує емоційно-психологічну сторону опису.

Висновки. Отже, тенденція до узагальнення, яка є характерною для творів іспанських письменників XIX-XX століття, дозволяє виокремити в основі свого контексту (як для головних так і для другорядних персонажів) провідний спосіб номінації, що вбирає в себе у компресивній формі найоб'єктивніші, ідентичні цілісному уявленню про образ, класифікуючі ознаки персонажа.

Дослідження, що стосуються антропонімів, не вирішують повністю проблему їхнього вивчення в сучасному мовознавстві. Залишається низка спірних і малодосліджених питань. Зокрема, недостатньо уваги приділяється морфемній будові антропонімічних одиниць, тому перспективним, на наш думку, є вивчення словотвірних засобів антропонімікону окремих іспанських письменників.

Подальші наукові розвідки з даної проблематики можуть бути спрямованими на аналіз морфемної будови антропонімічних одиниць в творах інших літературних жанрів та епох. Перспективним видається проведення аналізу словотвірних засобів антропонімікону у творах XV-XVIII століть, коли іспанська мова набуває національного змісту та колориту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Номинация и текст / Н.Д.Арутюнова // Логико-семантические проблемы. – М.: Наука, 1976. – 333 с.
2. Гак В.Г. К типологии лингвистических номинаций / В.Г.Гак // Языковая номинация: Общие вопросы. – М.: Просвещение, 1977. – С. 232.
3. Камовникова Н.Е. Антропонимы как интертекстуальные аллюзии в поэтическом тексте: автореф. дис. д-ра филол. наук: 10.02.04. / Н.Е. Камовникова – СПб, 2000. – 16 с.
4. Степанов Ю.С. В трехмерном пространстве языка / Ю.С.Степанов // Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства. – М.: Наука, 1985. – 332 с.
5. Valle-Inclán R. La corte de los milagros / R. Valle-Inclán – Moscú: Editorial Progreso, 1991. – 312 p.
6. Pérez Galdós B. Doña Perfecta / Benito Pérez Galdós – Moscú: Enseñanza superior, 2005. – 232 p.
7. Pérez Galdós B. Zaragoza / Benito Pérez Galdós – Moscú: Enseñanza superior, 2000.. – 116 p.
8. Gala A. El manuscrito carmesí / Antonio Gala – Barcelona: Editorial Planeta de Agostini, S.A., 1997. – 612 p.
9. Montero R. La hija del caníbal / Rosa Montero – Madrid: Edición de bolsillo, S.L., 1997. – 412 p.
10. Madrid J. Nada que hacer / Juan Madrid – Madrid: Bibliotex, 2001. – 64 p.

REFERENCES

1. Arutyunova N.D. Nomination and text // Logical and semantic problems. Moscow, Nauka, 1976. – 333 p.
2. Hak V.H. Towards the typology of linguistic nomination // Linguistic nomination: General issues. Moscow, Prosvshchenye, 1977. – P. 232.
3. Kamovnykova N.E. Anthroponyms as intertextual allusions in the poetic texts: the author's abstract of dissertation of the doctor of philological science: 10.02.04. St. Petersburg, 2000. – 16 p.
4. Stepanov Y.S. In three-dimensional space of language. // Semiotic problems of linguistic, philosophy and art. Moscow, Nauka, 1985. – 332 p.

Semantics of evaluative anthroponyms in character's portrait description (on the basis of Spanish authors' works of the 19th-20th centuries)

Bokhun N. V.

Abstract. The article investigates the semantic and stylistic features of anthroponyms in character's portrait descriptions. The specifics of own names in the Spanish Belles-Lettres of the 19th-20th centuries has been determined. The anthroponoms have been analyzed as intertextual allusions. The classification of anthroponimical allusions based on the information of anthroponoms significance has been offered. The social and stylistic function of anthroponyms in the character's portrait has been studied. The influence of a particular pragmatic author's aim for choosing of imaginative literary heroes' titles has been proved.

Keywords: proper name, anthroponym, intertextual allusion, nomination, social and stylistic function.

Семантика оценочных антропонимов в портретных описаниях персонажей (на материале произведений испанских авторов XIX-XX веков)

Н. В. Бохун

Аннотация. В статье исследуются семантико-стилистические особенности антропонимов в портретных описаниях персонажей. Определена специфика имени собственного в испанских художественных произведениях XIX-XX веков. Проанализированы антропонимы как интертекстуальные аллюзии. Предложена классификация антропонимичных аллюзий в зависимости от информационной значимости антропонимов. Исследована социально-стилистическая функция антропонимов в портретах персонажей. Выяснено влияние конкретной прагматической установки автора на выбор образных наименований литературных героев.

Ключевые слова: имя собственное, антропоним, интертекстуальная аллюзия, номинация, социально-стилистическая функция.